

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΖΩΩΝ

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΔΙΑΦΟΡΑΣ

Πρὸ χιλιάδων ἤδη ἐτῶν ζῶσιν ἐν τῇ γῆ ταύτῃ ἄνθρωποι, ἵπποι, κύνες, πῖθηκοι· πρὸ χιλιάδων ἐτῶν βιοῦσι φυτὰ καὶ βότανα, ὁμοια, ὁμοιώτατα, ἀπαράλλακτα πρὸς τὰ ζῶα καὶ τὰ βότανα τῆς παρούσης ἐποχῆς, κατ' οὐδὲν μεταβληθέντα ἐν τοῖς μακροαῖωσι διαστήμασι τῶν ἀλλεπαλλήλων γεωλογικῶν περιόδων. Ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἄκρου τοῦ πλανήτου ἡμῶν ἐπὶ τε τῆς ἡμετέρας γενεᾶς καὶ τῶν ἀπὸ πολλοῦ παρεληλυθότων χρόνων, τὸ μικρὸν μαλάκιον, οὐπερ ἡ κόγχη ἀποτελεῖ εἶδος κιμωλίας, ἔχει πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ζωϊκὴν οἰκονομίαν καὶ τὸν αὐτὸν βίον. Πολλὰ αὐτῶν τῶν ἀνοργάνων χημικῶν σωμάτων, οἷον ὁ σίδηρος, τὸ σόδιον κτλ. κατὰ τὰς ἀκριβεῖς παρατηρήσεις τῶν ἀστεροσκοπίων καὶ χημικῶν τῶν νέων αἰώνων συναντῶνται ἀπαραλλακτότατα ἐν αὐτῷ τῷ κέντρῳ τοῦ πλανητικοῦ ἡμῶν συστήματος, τῷ φωτοβόλῳ ἡλίῳ, καὶ ἔτι ἀπώτερον ἐν μακρὰν ἀπέχουσιν ἀπλανέσιν ἀστράσι, ὧν τὸ φῶς διὰ τὸ μακρὸν τῆς ἀποστάσεως μετὰ πολλὰ μόλις ἔτῃ ἀφικνεῖται εἰς τὰς χώρας ἡμῶν. Ἴδου λοιπὸν ἡ ὁμοιότης ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὁμοιότης κατὰ τὸν διάφορον αὐτῆς βῆθμὸν παράγουσα τὴν ταυτότητα τῶν εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος, τὸ αὐτὸ γένος, τὸ αὐτὸ βασίλειον τῆς φύσεως ἀνηκόντων.

Ἄλλ' ἡ ὁμοιότης αὕτη τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς ἀνθρώπους,

*) Ἡ παρούσα διατριβὴ εἶναι ἀπόσπασμα ἀνεκδότου πραγματείας τοῦ κ. Φλογαῖτου περὶ τοῦ μέλλοντος καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, εὐμενῶς χορηγηθὲν ἡμῖν.

τῶν ἵππων πρὸς τοὺς ἵππους, τῶν ὀστρακοδέρμων πρὸς τὰ ὀστρακοδέρμα, προέρχεται ἐκ τῆς ταυτότητος τῶν γενικῶν χαρακτῆρων ἐν παντὶ ἀνθρώπῳ, ἐν παντὶ ἵππῳ, ἐν παντὶ ὀστρακοδέρμῳ, ἐν πάσῃ μιλάχῃ· ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἄλλοι μερικώτεροι χαρακτῆρες, μερικώτατοι, εἰς οὓς καταπαύει ἡ ὁμοιότης καὶ ἐξ ὧν ἄρχεται ἡ ἀνομοιότης· οἱ μερικώτατοι δὲ οὗτοι χαρακτῆρες εἶναι λεπτομέρειαι δυσπερίγραπτοι, καθ' ἃς διαφέρει ὁ εἶς τοῦ ἄλλου. Ἴδου ἡ ἀνομοιότης, ἥτις παράγει τὸ ἄτομον. Ὁ Πέτρος (ἄνθρωπος) διαφέρει τοῦ Παύλου (ἀνθρώπου)· ὁ Βουκέφαλος (ἵππος) τοῦ Γηγενεὺς (ἵππου)· ὁ Κέρβερος (κύων) τοῦ Θήρωνος (κυνός) καὶ οὕτω καθ' ἕξιν. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν δὲ ταύτην σκοπούμενης τῆς ὁμοιότητος, οὐδὲν ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει ἀπραχλάκτως ὅμοιον πρὸς ἄλλο τι. Μεταξὺ τῶν μᾶλλον ἀλλήλοις ὁμοιαζόντων ἀδαμάντων, τῶν μᾶλλον ὁμοιαζόντων φύλλων δένδρου, τῶν μᾶλλον ὁμοιαζόντων διδύμων ἀδελφῶν ὑπάρχουσι διαφοραὶ κατὰ τὸ μέγεθος, τὴν στιλπνότητα, τὸ πλάτος, τὸ πάχος, τὴν ἁρμονίαν τῶν μελῶν ἢ τοῦ ὄλου, ἄνευ δυσχερείας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διακρινόμεναι ὑπὸ τοῦ ἔχοντος ὑγιαίνουσαν ὄρασιν καὶ νοῦν ἀκμαῖον ἀνθρώπου. Ὑπάρχουσι λοιπὸν μεταξὺ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ φυσικῶν ὄντων διαφοραὶ καὶ ὁμοιότητες μεγάλαι, λίαν περίεργοι, ἄξιαι ἀληθῶς ἐμβριθοῦς ἐπιστημονικῆς ἐξετάσεως, ἐξ ὧν προέρχεται ἡ διαίρεσις αὐτῶν εἰς ἄτομα (Πέτρον, Παῦλον), εἶδη (ἄνθρωπον, ἵππον, κύνα), γένη (μαστοφόρα, ἑρπετὰ), βασιλεια τῆς φύσεως (ζῶα, ὄρυκτά)· ἀλλὰ καὶ ἡ διαίρεσις αὕτη, ἐκ τῶν κυριωτάτων μόνον διαφορῶν καὶ ὁμοιοτήτων πηγάζουσα, εἶναι ἀτελεστάτη. Ὑπάρχουσι τοσοῦτοι χαρακτῆρες, καθ' οὓς ὁμοιάζουσιν ἀλλήλους καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων τὰ φυσικὰ ὄντα, ὥστε δύναται νὰ κατασκευάσῃ τις πλείστας, πάνυ πλείστας διαίρεσεις· Οὕτω φέρ' εἰπεῖν οἱ Καυκάσιοι Πέτρος καὶ Παῦλος, ἄνθρωποι διαφέροντες κατὰ τοὺς ἀτομικοὺς χαρακτῆρας, ὁμοιάζουσιν ὅμως ἀλλήλους οὐχὶ μόνον κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἢ ἀνθρωπινότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Καυκασικὴν αὐτῶν κατασκευὴν, λευκότητα κτλ. διαφέροντες τῶν εἰς τὴν Αἰθιοπικὴν φυλὴν ἀνηκόντων ἀνθρώπων. Ὁ ἵππος ὁ ἀραβικὸς διαφέρει αἰσθητῶς τοῦ ἵππου ἄλλων τόπων ὁ μολλοσσικὸς κύων διαφέρει μεγάλως τῶν ἄλλων εἰδῶν τῶν κυνῶν κτλ.

Ἡ διαίρεσις τῶν χαρακτηῶν εἶναι πολλαπλῆ. Ἡ ἐξέτασις αὐτῶν παρήγαγε τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἕκαστος τῶν χαρακτηῶν εἶναι τοσοῦτο μᾶλλον γενικὸς, ὅσον εἶναι ἥττον σύνθετος καὶ περιπλεκῆς· καὶ ἀντιθέτως τοσοῦτο ἥττον σύνθετος, ὅσον εἶναι μᾶλλον γενικὸς. Οὕτω φέρ' εἰπεῖν τὸ σύστημα τῶν εἰδικῶν χαρακτηῶν, ὅπερ διακρίνει ἀτομὸν τι ἄλλου ἀτόμου, εἶναι ἀφθονώτατον, ὡς ἀρκούντως ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν λεπτομερειῶν, ἀξείδον νὰ ἐκφέρῃ τις πρὸς ἀκριβῆ περιγραφὴν μορφῆς τινος ἢ ψυχῆς ὄρισμένου ἀνθρώπου. Ἀλλὰ τὸ σύστημα τοῦτο τὸ τοσοῦτο ποικίλον, δὲν ἀρμόζει ἢ εἰς ἓνα καὶ μόνον ἄνθρωπον καὶ διαρκεῖ μόνον ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος οὗτος ζῇ. Οἱ δὲ κοινοὶ χαρακτηῶρες, οἵτινες διακρίνουσι τὴν φυλὴν, εἶναι βεβαίως ἀπείρως μᾶλλον διαδεδομένοι ἐν τε τῇ γῆνι ἑκτάσει καὶ ἐν τῇ χρονικῇ διαρκείᾳ, διότι ἀρμόζουσιν οὐ μόνον εἰς ἄπειρον ἀριθμὸν συγχρόνων ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπερίοριστον ἀριθμὸν ἀλλεπαλλήλων γενεῶν. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου εἶναι πάλιν πολλῶ ἥττον πολυάριθμοι, διότι κατ' ἀνάγκην τὰ διακριτικὰ ἑκάστου τῶν ἀτόμων, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν, ἀφείθησαν κατὰ μέρος, ὑπελείφθη δὲ μόνον ὁ γενικὸς τύπος διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ταύτης. Ἐπι δὲ μᾶλλον συμβαίνει ἡ ἕκτασις μὲν τῆς διαδόσεως, ἡ ἐλάττωσις δὲ τοῦ ἀριθμοῦ, τῶν κοινῶν χαρακτηῶν εἰς τὸ εἶδος, λ. χ. τὸν ἄνθρωπον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ἄλλα εἶδη τῶν ζώων, καὶ ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ γένος κτλ. Ἐν ἐκάστη βαθμίδι δηλονότι τῆς κλίμακος τῶν φυσικῶν ὄντων ὁ τύπος πτωχίζομενος ἐξ ἑνὸς, πλουτιζόμενος ἐξ ἄλλου, ἀποβάλλει μὲν τινὰς τῶν προτέρων αὐτοῦ χαρακτηῶν, ἀλλὰ κτάται εἰς ἀντάλλαγμα νέους ἀντιπροσώπους· οὕτω τὰ στοιχεῖα αὐτοῦ εἶναι μᾶλλον συνεσταλμένα, ἀλλ' ἡ δικαιοδοσία αὐτοῦ εὐρυτέρα· ἑτέροις ῥήμασι τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ἐλαττοῦται, ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ ἕκτασις αὐτοῦ μεγεθύνεται καὶ τοῦτο οὐ μόνον κατὰ τόπον ἀλλὰ καὶ κατὰ χρόνον. Οἱ ἀτομικοὶ χαρακτηῶρες ἀπόλλυνται σὺν τῷ ἀτόμῳ. Οἱ φυλετικοὶ ἀπόλλυνται σὺν τῇ φυλῇ, διαρκούσῃ ἐπὶ ἀσυγκρίτως μακροτέρῳ διάρκειαν χρόνου. Οἱ τοῦ εἴδους ἀπόλλυνται μόνον σὺν τῷ εἶδει, ἐπιζῶντι τῇ καταστροφῇ τῆς φυλῆς. Οἱ τοῦ γένους τέλος μόνον σὺν τῷ γένει, δυσκόλως ἐξαφανιζόμενοι. Οὕτως αἱ μεγαλόσαυρα

(εἶδος ζώων) ἐξηφρανίσθησαν μετὰ πολλοῦ; αἰῶνας ὑπάρξεως, ἀλλὰ τὸ γένος, εἰς ὃ ἀνήκον αὐται, ζῆ ἔτι ἐν ἄλλοις εἶδεσι, κατόπιν γεννηθεῖσι ἢ ἐπιζήσασι· ἀλλ' οἱ χαρακτηῖρες τοῦ γένους δὲν εἶναι ἢ τμήματα τῶν τοῦ εἶδους καὶ τὸ γένος, ὅπερ ἐπιζῆ ἐν ταῖς νεωτέραις σαύραις, παρίστησι μοῖραν μόνον τῶν χαρακτηῖρων τοῦ ἐξαφανισθέντος εἶδους. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτου ἄλλοτε ἐκτενέστερον.

Ἡ ἀρχικωτάτη καὶ θεμελιακὴ, οὕτως εἰπεῖν, διαίρεσις τῶν φυσικῶν ὄντων, ἧς μέλει ἡμῖν ἐνταῦθα, εἶναι ἢ εἰς τὰ τρία φυσικὰ βασίλεια, (καὶ φύσεις ἄλλως καλούμενα), γενομένη ἐπὶ τῆ βάσει τῶν οὐσιωδῶν μεταξὺ αὐτῶν διαφορῶν, συνισταμένων οὐ μόνον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν μορφήν καὶ κατασκευὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς διαφοροὺς ἐνεργείας αὐτῶν, ἐκπηγαζούσας προφανῶς ἀπὸ διαφορῶν δυνάμεων. Τὰ τρία ταῦτα βασίλεια εἶναι τὸ βασίλειον τῶν ἀνοργάνων ὄντων, τὸ βασίλειον τῶν φυτῶν καὶ τὸ βασίλειον τῶν ζώων.

Καὶ ἀνοργάνα μὲν ὄντα εἶναι τὰ ἐστερημένα ζωῆς ὀργανικῆς, (συνεπαγούσης τὴν λεγομένην ἀτομικὴν ζωὴν ἥτοι τὴν ἀτομικότητα), ὧν διὰ τοῦτο ἕκαστον κεχωρισμένον μηχανικῶς μόνον καὶ τυχαίως ἀπὸ τῶν λοιπῶν, συνίσταται καὶ συντηρεῖται ὡς ὅλον τι διὰ μηχανικῆς ἔλξεως τῶν συγκρατούντων αὐτὸ μορίων ἢ διὰ μηχανικῆς συγγενείας καὶ ἐνώσεως τῶν στοιχείων αὐτοῦ(*).

Ὅργανικὰ δὲ τὰ πεπρωικισμένα δι' ὀργανικῆς ζωῆς (καὶ ἐπομένως δι' ἀτομικότητος), παραγόμενα καὶ συντηρούμενα διὰ τῶν ἐν ἑαυτοῖς δυνάμεων, ἂ. μὲν τῆς μορφωτικῆς καὶ συντηρητικῆς δυνάμεως (συνισταμένης εἰς τοῦτο, ὅτι τὸ ἐνόργανον ὄν, ἅμα ὑπάρξαν. ἔλκει βαθμυδὸν ἐξωθεν ὕλικά μόρια εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ

*) Τὰ ὅντα ταῦτα στεροῦνται κυρίως εἰπεῖν ζωῆς, ἀλλ' ἔχουσι οὐχ ἥττον ζωὴν τινα χλομαλήν καὶ εὐτελεῖ· διότι καὶ εἰς ταῦτα ἐνοικεῖσι καὶ ἐνεργοῦσι τρεῖς φυσικαὶ δυνάμεις, ὁ ἠλεκτροισμὸς, ὁ μαγνητισμὸς καὶ ὁ χημισμὸς, διαφέρουσαι μὲν ἀλλήλων κατὰ τὰς ἐνεργείας αὐτῶν, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἄγαν συγγενεῖς, ἀλλήλας προκαλοῦσαι καὶ εἰς ἀλλήλας μεταπίπτουσαι, διὰ τοῦτο δὲ κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γλῶσσην θεωρούμεναι ὡς τρόπον ἢ ἐκδηλώσεις διάφοροι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσιώδους δυνάμεως τῆς ἀνοργάνου φύσεως.

συντήρησιν ἑαυτοῦ), βί. δὲ τῆς γεννητικῆς, (συνισταμένης εἰς τοῦτο, ὅτι τὸ ἐνόργανον ὄν παράγει ἕτερον ὄν, τὰς αὐτὰς δυνάμεις κατέχον). Καὶ φυστὰ μὲν ἐκ τῶν ὀργανικῶν ὄντων, (ἀποτελοῦντα τὸ φυστικὸν λεγόμενον βασίλειον), καλοῦνται τὰ πεπρωικισμένα μὲν δι' ὀργανικῆς ζωῆς ἐν τῇ κατοχῇ τῶν εἰρημένων δυνάμεων (συντηρητικῆς καὶ γεννητικῆς), ἀλλ' ἐστερτημένα τῆς χαρακτηριζούσης τὰ ζῶα ψυχικῆς ζωῆς(*), ἣν κατὰ γενικὸν κανόνα μετὰ

*) Ὀνομάζεται ψυχικὴ ζωὴ ἡ ζωὴ τῆς εὐμοιροῦσι τὰ ζῶα, κατ' ἀντιδιαστολὴν τῆς φυστικῆς ζωῆς ἐκ τῆς λέξεως ψυχῆ, δι' ἧς ἐμφαίνεται ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τὸ ἔλλογ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων. Καὶ οἱ μὲν πνευματισταὶ δοξάζουσιν, ὅτι αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις προέρχονται ἐξ ἄλλου τινὸς ὄντος αὐθυποστάτου καὶ αὐτενεργοῦ, ἠνωμένου προσκαίρως μετὰ τοῦ σώματος τοῦ ζώου, ὅπερ ὀνομάζεται ψυχῆ· οἱ δὲ ὑλισταὶ προσθεύουσιν, ὅτι ὡς ἐν τῇ ἀνοργάνῳ φύσει ἐνοικοῦσι καὶ ἐνεργοῦσιν ὁ ηλεκτρισμὸς, ὁ μαγνητισμὸς καὶ ὁ χημισμὸς, ἄδηλον πῶς, ὡς ἐν τῇ φυστικῇ φύσει μετὰ τῶν εἰρημένων φυσικῶν δυνάμεων συνενοικοῦσι καὶ συνενεργοῦσιν ἡ συντηρητικὴ καὶ ἡ γεννητικὴ δύναμις, ἄδηλον ἐπίσης πῶς, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐγκεφάλῳ, ἐξ οὗ προφανῶς ἐκρύβονται τὰ αἰσθητήρια καὶ κινητήρια νεῦρα, ἐνοικοῦσιν αἱ καλούμεναι ψυχικαὶ δυνάμεις, ἧτοι ἡ γνωστικὴ, ἡ συναισθητικὴ καὶ ἡ ὀρεκτικὴ, ἄνευ ἄλλης τινὸς αὐθυποστάτου οὐσίας. Τὸ φρόνημα τοῦτο τῶν ὑλιστῶν ἰσχυροποιοῦσιν ἀμέσως μὲν οἱ ἐξῆς λόγοι, ἀ. ὅτι, ἀναπτυσσομένου διὰ τῆς ἡλικίας τοῦ σώματος τοῦ ζώου, καὶ ἐπομένως καὶ τοῦ ἐγκεφάλου), συναναπτύσσονται καὶ αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις, βί. ὅτι, ἐπηρεαζομένου τοῦ ἐγκεφάλου ἐκ σωματικῶν ἢ καὶ ἀπλῶς ἐγκεφαλικῶν καὶ νευρικῶν ἀσθενειῶν, (οἷον ἐκ κληρύνσεως ἢ μαλακύνσεως τοῦ ἐγκεφάλου, ἐκ βλάβης σπυδαίας τοῦ κρανίου, ἐκ φλογώσεως τῶν μηνίγγων κτλ.) συνεπηρεάζονται καὶ συναίθνεουσιν ἅπασι αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις, γί. ὅτι ἡ ψυχικὴ ζωὴ τοσοῦτον τελειότερα παρίσταται ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς εἰς τὰ διάφορα τῶν ζώων γένη καὶ εἴδη, ὅσον τελειότερα εἶναι καὶ ἡ σωματικὴ διοργάνωσις αὐτῶν τούτου δι' ἕνεκα καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸ ὀργανικῶς τελειότατον τῶν ζώων. (οὗ ἰδίως ὁ ἐγκέφαλος διατελεῖ τὰ μάλιστα ἀνεπτυγμένος), ἐμφανίζεται ἡ ψυχικὴ ζωὴ εἰς τὸν ὑπατον βαθμὸν τῆς τελειότητος αὐτῆς, δί. ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ τῆς διανοίας ἐνασχολήσις καὶ ἐνέργεια ἐξασθενοῦσι τὸν ἐγκέφαλον καὶ τὸ νευρικὸν σύστημα, ὅπερ ἐμφαίνει, ὅτι ὁ ἐγκέφαλος μετὰ τοῦ ἀπ' αὐτοῦ ἠρτημένου νευρικοῦ συστήματος εἶναι τὸ κέντρον καὶ ἡ πηγὴ τῶν ψυχικῶν τοῦ ἀν-

τοῦ αὐτοκινήτου διακρίνουσι τρεῖς ψυχικαὶ λεγόμεναι δυνάμεις :

Θεώπου ἐνεργειῶν, οὐχὶ δὲ ἄυλός τις οὐσία, ἐ. ὅτι, τὰ ὑπερβολικὰ ψυχικὰ πάθη, οἷον φόβος, ὄργη, λύπη κτλ. προκαλοῦσι πλειστάκις ἐγκεφαλικάς καὶ σωματικάς ἀσθενείας, ἐξ ὧν καὶ θάνατος ἀμέσως πολλάκις προέρχεται. Ἐμμέσως δὲ συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ φρονήματος τῶν ὑλιστῶν, ὅτι ἡ παραδοχὴ τῆς ἀντιθέτου δόξης (τῆς ὑπάρξεως δηλονότι αὐθυποστάτου οὐσίας) πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῶν ψυχικῶν δυνάμεων κατ' οὐδὲν χρησιμεῖ πρὸς τοῦτο, διότι, ἂν μὲν ὑποτεθῇ καὶ αὕτη ὑλικὴ οὐσία, μετὰθεσις ἀπλῶς τοῦ ζητήματος γίνεται, μὴ ἐξηγουμένης τῆς ἀπορίας πῶς ἐν τῇ ὕλῃ ἐνεργοῦσι καὶ ἐνοικοῦσιν αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις· ἂν δὲ ὑποτεθῇ ἄυλος, τότε πλάττεται ἄλλο ζήτημα ἀνεπίδεκτον λύσεως (τί ἐστι δηλ. αὐλον καὶ πῶς τοῦτο ὑπάρχει)· σημειωτέον δὲ, ὅτι τὸ ἄυλον εἶναι τι παντάπασιν ἀκατάληπτον εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, οὐδὲν δυνάμενον νὰ φαντασθῇ ὑπάρχον ἄυλον. Προστίθεται, ὅτι ἐκ τῆς παραδοχῆς τῆς ὑπάρξεως αὐθυποστάτου ψυχῆς παράγονται πλεῖστα ὅσα ζητήματα. δυσλυτότερα τοῦ πρώτου, ὅποια 1) τὸ περὶ τῆς ἕδρας τῆς ψυχῆς ἐν τῷ σώματι, 2) τὸ περὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τρόπου τῆς γενέσεως τῆς ψυχῆς καὶ τῆς εισόδου αὐτῆς εἰς τὸ σῶμα, 3) τὸ περὶ διαμονῆς τῆς ψυχῆς μετὰ θάνατον τοῦ ζώου, ἄλλως παρ' ἄλλων αὐθαίρετως λυόμενα. Τὰ τῶν πνευματιστῶν ἐπιχειρήματα, συνιστάμενα εἰς τὸ ὅτι α. τὸ ζῶον διακρίνεται ἀπὸ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ σώματος καὶ οὐτῶν ἔτι τῶν ναλουμένων ψυχικῶν ἐνεργειῶν, ἐκ τούτου δὲ προκύπτει, ὅτι ὑπάρχει ἄλλη τις οὐσία, εἰς ἣν συνίσταται τὸ ἐγώ, β'. ὅτι εὐρίσκει ἑαυτὸ διὰ τῆς μνήμης πάντοτε ὡς τὸ αὐτὸ ὄν. ἐν ᾧ, ἂν αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις ἔδρευον ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ τῷ ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτωμένῳ νευρικῷ συστήματι, δὲν ἦθελε κατερῶσθαι τοῦτο, διότι, ἀνακαινιζομένου κατὰ τὴν φυσιολογίαν τοῦ σώματος ἐν ὀρισμένῳ χρόνῳ (τοῦ ἀνθρώπινου σώματος ἐν ἑπταετίᾳ), καὶ ἐπομένως καὶ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, δὲν ἦθελεν εὐρίσκει πάντοτε ἑαυτὸ ὡς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ὄν, οὔτε ἦθελεν ἐνθυμεσθαι ὅτι ἅπασι πρὸ 10 ἢ 20 ἐτῶν εἶδεν ἢ ἤκουσε καὶ γ'. ὅτι ἐξ αὐτῆς τῆς μαρτυρίας τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀθρώπου ἀηλοῦται ἡ ἰσχυρὰ μάχη, ἣτις πολλάκις συνάπτεται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ μεταξὺ τῶν δύο ἐν αὐτῷ οὐσιῶν, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ὧν ἑκατέρω ἀγωνίζεται νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἑτέραν καὶ νὰ κατοστήσῃ ὑπερέτιδα ἐκείτης, εἶναι κατὰ τὴν γνώμην τῶν ὑλιστῶν πάντῃ ἀνίσχυρα εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρξεως αὐλοῦ ψυχῆς, διότι α. οὐδαμῶς μὲν ἀμφισβητητέον, ὅτι τὸ ζῶον ἔχει αὐτοσυνειδησίαν, (τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ ἑαυτοῦ διάκρισις ἀπὸ τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν), ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀπλῆ τοῦ ἐγκεφάλου

ἡ γνωστικὴ, (ἧς αἱ κινήσεις παράγουσι γνώσεις ἢ στοιχειᾶ γνωσ-
σεως), ἡ διαθετικὴ ἢ συναισθητικὴ, (ἧς αἱ κινήσεις ἀποτελοῦσιν
εὐαρέστους ἢ δυσκρέστους τῆς ψυχῆς διαθέσεις^(*)) καὶ ἡ δρεκτικὴ
(ἧς ἀπόρροια αἱ διάφοροι πρὸς σκόπιμον ἐνέργειαν τάσεις τῶν
ζώων^(**)), τροφοδοτούμενα ὑπὸ τῆς γῆς, πρὸς ἣν συνδέονται ἀνα-

ιδίότης· ὅτι δ' οὕτως ἔχει, ἀπόδειξις, ὅτι συνταρασσομένου τοῦ ἐγκεφάλου, συνταράσσεται καὶ ἡ αὐτοσυνειδησία, λίαν ἀμυδρὰ καθισταμένη ἢ καὶ ἄλλως ἐξαλειφομένη, β'. ἐπέρχεται μὲν ἀνακαίνισις τοῦ σώματος, ἀλλ' αὕτη εἶναι βαθμιαία, οὐδαμῶς δὲ συνεπιφέρει τὴν μεταβολὴν αὐτοῦ· ἀπόδειξις δὲ τούτου, ὅτι διατηρεῖται ἀείποτε ἡ αὐτὴ φυσιογνωμία, δι' ἧς διακρίνεται τῶν ἄλλων ἀτόμων ὁμοειδῶν ζώων· ὅθεν οὐδαμῶς παράδοξον, ὅτι διατηρεῖται ἀκεραία καὶ ἀλώθητος καὶ ἡ μνήμη, μέρος ἀποτελοῦσα τῆς ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἐδουρούσης γνωστικῆς τοῦ ζώου δυνάμεως, γ'. ἐκ τῆς μαρτυρίας τῆς τοῦ ἀνθρώπου συνειδήσεως ἐμφαίνεται ὅτι μάχη ἰσχυρὰ συνάπτεται οὐχὶ ἢ τοῦλάχιστον οὐχὶ μόνον μεταξὺ τῶν ψυχικῶν τοῦ ἀνθρώπου λεγομένων δυνάμεων καὶ τοῦ σώματος, ἀλλὰ μᾶλλον μεταξὺ αὐτῶν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων πρὸς ἀλλήλας (μεταξὺ φέρ' εἰπεῖν τῆς γεννητησίου ὁρμῆς ἢ ἄλλων τοῦ ἀνθρώπου ἐπιθυμιῶν καὶ συναισθημάτων πρὸς τὴν γνωστικὴν τοῦ ἀνθρώπου δύναμιν, τῆς μὲν λ.χ. γεννητησίου ὁρμῆς ὡθούσης τὸν ἄνδρα εἰς τὴν σύνδεσιν σχέσεων πρὸς γυναῖκα διὰ τῆς βίας, τοῦ δὲ λογικοῦ ἄγοντος εἰς τὸ ἐναντίον, ἢ τοῦ μὲν συναισθήματος τῆς λύπης ὀδηγούτος εἰς αὐτοκτονίαν, τοῦ δὲ λογικοῦ ὑπαγορεύοντος τὸ ἐναντίον). ὅθεν, ἂν ἡ ἀλληλομαχία αὕτη ἐτεκμηρίω τὴν ὑπαρξίν ψυχῆς τινος ἰδιαιτέρας ἀθυποσταίου καὶ αὐτενεργοῦ, εἶδει νὰ παραδειχθῆται ἐντὶ μιᾶς τῆν ὑπαρξίν πολλῶν τοιούτων ψυχῶν, ἀλληλομαχοῦσῶν πολλάκις.

Ἄλλ' ὁμολογητέον, ὅτι ἰσχυρὸς ἐπίκουρος τῶν πνευματιστῶν προσέρχεται ἡ Θεόθεν ἀποκάλυψις, ἐρ' ἧς ὡς ἐπὶ ἀκλονήτου πέτρας στηρίζεται ἡ ἱερὰ ἡμῶν θρησκεία.

* Ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει διδάσκαλος τοῦ Γένους Κωνσταντίνος Κούμας ἐν τῇ ψυχολογίᾳ αὐτοῦ (Τόμῳ Α' τοῦ ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθέντος Συντάγματος τῆς φιλοσοφίας ὀνομάζει παθήματα τὰς εὐαρέστους ἢ δυσκρέστους τῆς ψυχῆς διαθέσεις· ἀλλ' ἡτῆ κοινῶς καλοῦνται συναισθηματά (ἔρχ. ψυχολογίαν Χρηστικῆ, Ἐγχειρίδιον παραδόσεων Φιλίππου Ἰωάννου κτλ.).

** Ψυχολόγοι τινεῖς, ἡγουμένου τοῦ Κρυγίου, ἐδογματίσταν, ὅτι τὰ συναισθηματά εἶναι ἀπλᾶ ἀσθηματά, διὰ δὲ τοῦτο δύο καὶ μόνος παρεδέ-

ποσπάστως, και αντίθεσιν πρὸς τὰ ζῶα, ἅτινα ἀσύνδετα διατελοῦντα πρὸς τὴν γῆν και ἀποσπώμενα τοῦ μητρικοῦ αὐτῶν σώματος κινουῦνται ἐλεύθερα κατὰ τὰς ἐσωτερικὰς αὐτῶν ὁρμὰς και ὀρέξεις, μεταβαίνοντα ἀπὸ τόπου εἰς τόπον(*). Ζῶα δὲ ἐκ τοῦναντίου καλοῦνται τὰ ἐνόργανα ὄντα τὰ πεπρωικισμένα διὰ τῆς ἤδη ἀναπτυχθείσης και ἐξηγηθείσης ψυχικῆς ζωῆς.

Ἐν τοῖς ζῴοις συμπεριλαμβανόμενοι και ὁ ἄνθρωπος, ζῆ και οὗτος ψυχικῶς, κατέχων ἀπάσας τὰς λεγομένας ψυχικὰς δυνάμεις. Ἄλλ' ὡς ἕκαστον φυτὸν διαφέρει τῶν ἄλλων φυτῶν οὐ μόνον κατὰ τὸν διάφορον αὐτοῦ σωματικὸν ὀργανισμὸν, ἀλλὰ και κατὰ τὸν βαθμὸν και τρόπον τῶν ἐν αὐτοῖς ἐνεργουσῶν δυνάμεων (συντηρητικῆς και γεννητικῆς), οὕτω και ἕκαστον τῶν ζῴων διαφέρει τῶν ἄλλων ζῴων οὐ μόνον κατὰ τὸν διάφορον ἐκάστου σωματικὸν ὀργανισμὸν, ἀλλὰ και κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἐνεργείας τῶν ἐν αὐτοῖς ψυχικῶν δυνάμεων, διατελοῦντα ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς τελειότητος τοῦ σωματικοῦ αὐτῶν ὀργανισμοῦ. Ἐπειδὴ

ξαντο ψυχικὰς δυνάμεις, τὴν γνωστικὴν και ὀρεκτικὴν, ἐξοσελίσαντες τὴν συναισθητικὴν. Ἄλλ' ἤδη διατελεῖ κοινῶς παραδεδομένη ἡ περὶ τριῶν ψυχικῶν δυνάμεων δοξασία, διότι πλὴν τῶν αἰσθημάτων ἢ γνώσεων και τῶν ὀρέξεων, ἡ ψυχὴ διατίθεται και εὐκρέστως και δυσαρέστως και εὐρίσκει ἑαυτὴν εἰς τοιαύτας διαθέσεις.— Προσθεθείσθω ἐνταῦθα, ὅτι ἡ ψυχικὴ ζωὴ δὲν διαστέλλεται ἀείποτε τῆς φυτικῆς διὰ τῶν τριῶν ψυχικῶν δυνάμεων πλήρων, ὡς ἐν τῇ κειμένῳ ἐκτίθεται. Εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῶν ζῴων, π.χ. τὰ ἀκτινωτὰ, τοὺς ἐχίλους, τὰ ὀλοθούρια περιόριζεται μόνον εἰς τὴν καλουμένην γενικὴν αἴσθησιν και τὴν ἀφήν, ἔτι δὲ τὴν ἔμφυτον ὀρμὴν, εἰς τινὰ μάλιστα αὐτῶν ὡς π.χ. τὰ ἐγγυματογενῆ και ζωόφυτα ἐν λίαν ἀμυδρᾷ καταστάσει.

(*) Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ὅτι τινὰ τῶν φυτῶν ἔχουσιν εἰδὸς τι ἀμόρφου και ἀτελοῦς αἰσθήσεως λ.χ. τὸ ἠλιοτρόπιον, ἕπερ τείνει πάντοτε πρὸς τὸ ἠλιακὸν φῶς· ἄλλα δὲ πάλιν ἔχουσιν ἕχνὸς τι αὐτοκινησίας, ὡς φέρ' εἰπεῖν τὰ ἔχοντα πολυσχιδοῦ φύλλα ἐλλεβοροφόρα φυτὰ, ἅτινα καταφέρονται εἰς ὑπτιῶδη τινὰ κατάστασιν και πάλιν ἐγέρονται. Εἰς ἄλλα πάλιν φυτὰ παρατηρεῖται ἀτελής τις ὀρεκτικὴ δύναμις, εἰδὸς τι γενετησίου ὀρμῆς, ὡς φέρ' εἰπεῖν τὴν νυμφαίαν και ἄλλα τινὰ ὑδροχαρῆ.

δὲ ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ τελειότατον τῶν ζώων, καὶ αἱ δυνάμεις αὐταὶ ἐν τῷ συνόλω αὐτῶν εὐρίσκονται ἐν βραχυῶ τελειότητος· ἀνωτέρω ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· ἀλλ' οὐχ ἦττον αἱ δυνάμεις αὐταὶ εἶναι αὐταὶ αὐτόταται αἰ ἐν τοῖς ζώοις τρεῖς ψυχικαὶ δυνάμεις, δηλονότι ἡ γνωστικὴ, ἡ συναισθητικὴ καὶ ἡ ὀρεκτικὴ. Καὶ ἐν πρώτοις ὡς τὰ λοιπὰ ζῶα, εἶναι καὶ ὁ ἄνθρωπος κάτοχος τῆς γνωστικῆς τῆς ψυχῆς δυνάμεως, δι' ἧς τὰ ζῶα ὀρῶσι πνευματικῶς τὰ ὄντα καὶ τὴν πρὸς ἄλλα σχέσιν αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γνωστικὴ αὕτη δύναμις ἀποτελεῖται ἐκ τῆς χείρονος γνωστικῆς δυνάμεως (τῆς ἀνατυπωτικῆς λεγομένης) καὶ τῆς κρείττονος γνωστικῆς δυνάμεως (τῆς καὶ νοητικῆς ἢ ἄλλως νοητικοῦ, ἔτι δὲ νοῦς καὶ διανοίας λεγομένης), ὑποδιαίρειται δὲ ἡ πρώτη, ἡγουν ἡ ἀνατυπωτικὴ εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἢ παραστατικὴν καὶ τὴν ἀναπραστατικὴν (ἢ ἀναπραγωγικὴν, ὡς ἐκάλει αὐτὴν ὁ ἐν μακκρία τῇ λήξει ἐπιφανῆς λόγιος Φίλιππος Ἰωάννου), συγκεκριμένην ἐκ τοῦ φανταστικοῦ καὶ τοῦ μνημονικοῦ, κατέχει μετὰ τῶν ἄλλων ζώων ὁ ἄνθρωπος ἀπάσας τὰς δυνάμεις ταύτας, κατὰ διάφορον ὅμως βαθμόν. Καὶ ἡ μὲν αἰσθητικὴ δύναμις, (ἡ δύναμις δηλονότι, δι' ἧς τὸ ζῶον λαμβάνει ἄμεσον αἴσθησιν τῶν εἰς τὰ διάφορα αἰσθητήρια ἐπιενεργούντων καὶ διὰ τοῦ ἐρεθισμοῦ αὐτῶν παρισταμένων ὄντων) διατελεῖ οὐχ ἦττον ἀνεπτυγμένη ἐν πολλοῖς τῶν ζώων ἢ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Εἰς τινὰ μάλιστα τῶν ζώων τινὲς τῶν αἰσθήσεων εἶναι μᾶλλον ἀνεπτυγμένα, ὡς πρὸς εἰδικὰ τοῦλάχιστον ἀντικείμενα, οἷον ἡ ὄρασις εἰς τὸν ἀετὸν, ἡ ὄσφρησις εἰς τὸν κύνα, καὶ μάλιστα τὸν κυνηγετικόν, τὴν γαλῆν, τὸν ἵππον, τὸν βόα κτλ. Τὸ δὲ μνημονικὸν εἶναι μὲν ἀνώτερον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ γενικὸν κανόνα, ἰδίως μάλιστα κατὰ τὴν στεγανότητα, ἥτοι τὴν ἰκανότητα τοῦ κατέχειν τὰς παραστάσεις καὶ ἐννοίας, ἀλλ' οὐχ ἦττον παρ' οὐσίαν ζονται πολλάκις φαινόμενα πολλὰ ἐκτάκτου μνημονικότητος τῶν ἄλλων ζώων. Οὕτω φερ' εἰπεῖν ὁ ἵππος ἀναμνησκῆται εὐχερῶς μετὰ πολλὰ ἔτη μακρᾶς ὁδοῦ, ἣν ἄπαξ διήλθεν. Ἄδηλον ὅμως ἂν τὰ ζῶα ἔχωσιν ἴχνος τῆς λεγομένης δημιουργικῆς φαντασίας, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῶν ἄπαξ προσπεσόντων εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων

κατασκευάζει δι' αφαιρέσεως και προσθέσεως πολλῶν αὐτοῦ μερῶν και ἰδιοτήτων νέα ὅλως ἀντικείμενα*).

Ἄλλὰ τὴν κρείττονα γνωστικὴν δύνάμιν κατέχουσι τὰ ἄλλα ζῶα; Ἐκ τῶν ἀντιλήψεων ἢ ἀνατυπώσεων, αἵτινες, διὰ τῆς αἰσθητικῆς και φανταστικῆς δυνάμεως μεταβιβάζονται κατὰ τὰ ἐν τῇ ψυχολογίᾳ διδασκόμενα τῷ ἀνθρώπῳ, ὡς και τοῖς ἄλλοις ζώοις, ὁ ἄνθρωπος σχηματίζει τὰς ἐννοίας (ιδέας κατὰ Κούμαν), συγκρίνων μὲν αὐτάς πρὸς ἀλλήλας, ἀφαιρῶν δὲ τὰς ἐν αὐταῖς διαφοράς και συλλαμβάνων εἰς ἓν τὰ κοινὰ και οὐσιώδη αὐτῶν στοιχεῖα β'. σχηματίζει τὰς κρίσεις, ζητῶν και εὐρίσκων τὰς ἀναφοράς ἢ τὴν λογικὴν σχέσιν τῶν ἐννοιῶν πρὸς ἀλλήλας και ὀρίζων αὐτὴν, γ'. σχηματίζει τοὺς συλλογισμοὺς, εὐρίσκων διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλας τῶν κρίσεων (κρίσεώς τινος καθολικωτέρας και κρίσεως μερικωτέρας) λογικῆς σχέσεως ἐτέραν τινὰ κρίσιν ἄγνωστον. Ἡ δὴ δύνάμις τοῦ σχηματίζειν ἐννοίας, κρίσεις και συλλογισμοὺς ἀποτελεῖ τὴν νοητικὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δύνάμιν, ἥτοι τὴν κρείττονα γνωστικὴν δύνάμιν, ἥτις ἄλλως *λογικὸν και λόγος* ἐκλήθη. Ἄλλ' ἡ δὴ δύνάμις αὕτη εὐρηται προδήλως και ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις, τοῖς μᾶλλον ἀνεπτυγμένοις τοῦλάχιστον, διότι και τὰ ζῶα σχηματίζουσι ἐννοίας, κρίσεις και συλλογισμοὺς· τούτου δὲ προφανῆς ἀπόδειξις, ὅτι πάντα τὰ κατοικίδια ζῶα (οἶον οἱ κύνες, αἱ γαλαῖ) διακρίνουσι τὰ διάφορα γένη και εἶδη τῶν ἄλλων ζῶων, και ὅτι ὠρισμένων ζῶων τὴν ἐπίθεσιν ἢ τὴν προσπέλασιν μᾶλλον

*) Ἡ δημιουργικὴ τοῦ ἀνθρώπου φαντασία, μετ' ἄλλων τοῦ ἀνθρώπου σωματικῶν και νοητικῶν εὐφυῶν ἠνωμένη, παράγει τὰ μεγάλα καλλιτεχνήματα τῆς μουσικῆς, τῆς ποιήσεως, τῆς ζωγραφικῆς, τῆς τεκτονικῆς κτλ. Τὰ ζῶα ἐστερημένα τοῦ ὀρθοπεριπατητικοῦ, τῆς εὐφροσύνης και ἀνθρώπων χειρῶν διαπλάσεως, και ἰδίως τοῦ μεταδοτικοῦ διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου, ἐπομένως ἐπιστημονικῶν και τεχνικῶν γνώσεων, οὐδὲν ἠδύναντο ἀ παραγάγωσι *ἔξοχον* και *σπουδαῖον* ἔργον, και ἂν εἴτι εὐμοίρουν δημιουργικῆς φαντασίας. Ἄγω δὲ *ἔξοχον* και *σπουδαῖον* ἔργον, διότι τεχνουργήματά τινα κατασκευάζουσι πρὸς κατοίκησιν αὐτῶν ἢ και δι' ἄλλους λόγους, εἰς τὴν συντήρησιν ἑαυτῶν ἀφορῶνται, πῶλα και διάφορα ζῶα, οἶον πτηνά, ἔντομα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΙΑΚΩΒΑΤΟΣ

Ἡ εἰκὼν αὕτη ἐχαράχθη ἐπὶ τῇ βάσει λιθογραφικοῦ τινος ἀντιτύπου τοῦ ἀειμνήστου Γεωργίου Ἰακωβάτου. Ἐθεωρήσαμεν δὲ ὀρθὸν ἵνα καὶ ταύτην τὴν εἰκόνα δημοσιεύσωμεν, καθόσον ἀποβλέπει ἐποχὴν πρὸς τριάκοντα καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν, ὅτε ὁ Γ. Ἰακωβάτος νεώτατος τὴν ἡλικίαν διετέλει βουλευτῆς κατὰ τὴν ἱστορικὴν καὶ ἀξιωματικὴν Θ' Βουλὴν τῆς Ἑπτανήσου.

φοβούνται τῆς ἐπιθέσεως ἢ προσπελάσεως ἄλλων ζώων καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐὰν τὰ ζῶα δὲν ἐσχημάτιζον ἐννοίας, δὲν ἤθελον διακρίνει, ὅτι ἄλλο ὁ ἄνθρωπος καὶ ἄλλο ὁ ἵππος καὶ ἄλλο ὁ κύων· ἐὰν δὲν ἐσχημάτιζον κρίσεις καὶ συλλογισμούς, δὲν ἤθελον ἀρέσκεισθαι εἰς τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἢ πρὸς τινὰ ὠρισμένον ἄνθρωπον προσπέλασιν, ἀποφεύγοντα τὴν προσπέλασιν ἄλλων ζώων, ὧν διαγινώσκουσιν ἐκ τῶν προτέρων τὸ πρὸς αὐτὰ ἐχθρικόν(*). Καὶ εἶναι μὲν βεβαίως εἰς μείζονα βαθμὸν ἀνεπτυγμένον τὸ νοητικὸν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ καθ' ὅσας αὐτοῦ τὰς ιδιότητας ἐμφανίζεται καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ζώοις.

Προφανῶς ἀνεπτυγμένα ἐν τοῖς ζώοις ὑπάρχουσι καὶ αἱ ἕτεραι ψυχικαὶ δυνάμεις, ἡ συναισθητικὴ καὶ ἡ ὁρεκτικὴ. Καὶ τὰ ζῶα, ὡς ὁ ἄνθρωπος, λυποῦνται(**), χαίρουσιν, ἐλπίζουσι, φοβούνται, ἀδημονοῦσι, πολλὰ κίς(***) ὁρέγονται, κέκτηνται τὴν πρὸς αὐτοσυν-

*) Περὶ τῆς κριτικῆς δυνάμεως τῶν κυνῶν ἰδίως καὶ τῶν ἐλεφάντων διηγούνται πολλὰ θαυμάσια οἱ συγγραφεῖς. Οὕτως ὁ Colquhoun (The Moor and the Loch p. 45) διηγείται, ὅτι ἐτραυματίσέ ποτε κατὰ τὴν πτέρυγα δύο νήσας, αἵτινες ἔπεσον ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου ὄχθης ῥυακός τινος, ὁ δὲ κύων αὐτοῦ, θέλων νὰ παραλάβῃ ἀμφοτέρας ὁμοῦ καὶ παραδώσῃ εἰς τὸν κύριον αὐτοῦ, μὴ δυνάμενος δὲ νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, ἀπεφάσισε νὰ θανατώσῃ ἐν τῶν δύο πτηνῶν, νὰ καταλίπῃ τοῦτο ἐν ᾧ τόπῳ ἔπεσε. (καθὸ ἀδυνατοῦν ἤδη νὰ φύγῃ), νὰ κομίσῃ τὸ ζῶον εἰς τὸν δεσπότην αὐτοῦ καὶ ἔπειτα, παραλαβὼν τὸ ἕτερον, τὸ νεκρὸν ἀπομείναν, νὰ παραδώσῃ τῷ κυρίῳ.

Ἐναμφήριστον δὲ, ὅτι τὰ ζῶα κτῶνται διὰ τοῦ χρόνου καὶ εἰδός τι προσωπικῆς πείρας, ἧς ἕνεκα ἀποφεύγουσιν εὐκολώτερον τὸν κίνδυνον ἢ μᾶλλον ἐμπέπτουσι εἰς ὀλιγωτέρους κινδύνους ἐν ἡλικίᾳ ὠρίμῳ.

**) Πολλὰ κίς κύνες ἔπαθον ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς αὐτῶν θλίψεως. Χωρικοὶ τοῦ δήμου Αἰγιαλῶν (τῆς ἐπαρχίας Χαλκίδος) μοὶ διηγήθησαν, ὅτι κύων τις ἀπέθανεν ἐξ αἰτίας παρὰ τὸν τάφον τοῦ κυρίου αὐτοῦ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου.

***) Δὲν εἶναι προφανῆς ὁ φόβος τῶν τετραπόδων ζώων κατὰ τὴν προσέγγισιν ἄλλου ζώου, ἰδίως δὲ ἐχθρικοῦ ἐκ φύσεως ζώου, ὅταν μάλιστα ἔχῃσι γαλακτοτροφούμενα τέκνα; Δὲν εἶναι προφανῆς ἡ λύπη αὐτῶν διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν τέκνων αὐτῶν, ὅταν ταῦτα ἀφαιρηθῶσιν ὑπὸ ἄλλου ἢ ἀποθάνωσιν; Δὲν εἶναι προφανῆς ἡ χαρὰ τῶν σκύμων, τῶν κυναρίων,

τηρησίαν ὀρμὴν, τὴν γενετήσιον ὀρμὴν, τὴν πρὸς κοινωνίαν ὀρμὴν, θέλουσι καὶ θέλουσιν ἐπιμόνως καὶ ζωηρῶς, κατέχονται ὑπὸ ἰσχυρογνωμοσύνης, ἔχουσι πάθη (οἶον φθόνον, ζηλοτυπίαν, ἀπέχθειαν κτλ. (*).

Εἰς τί συνίσταται λοιπὸν *ψυχολογικῶς* ἡ μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν λοιπῶν ζῶων διαφορά; Ἐπασαί αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις (γνωστικὴ, συναισθητικὴ καὶ ὀρεκτικὴ) διατελοῦσι μᾶλλον ἀνε-

τῶν ἱππαρίων κτλ. ὅταν συμπαίζωσι μετ' ἀλλήλων, ὡς τὰ ἀνθρώπινα παῖδια; κτλ. κτλ. Εἰρήσθω δὲ, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ἔντομα αἰσθάνονται χαρὰν παίζοντα, καθ' ἃ παρατήρησεν ὁ ἔξοχος ἐπιστήμων P. Huber (ἐν τῷ σοφῷ αὐτοῦ συγγράμματι *Recherches sur les mœurs des fourmis* ἔκδ. 1810 σελ. 173).

*) Τινὲς ἰσχυρίζονται, ὅτι τὰ ζῶα κέκτληται μόνον τυφλὴν τινα τάσιν πρὸς ἐνέργειαν, ἀποσκοποῦσαν εἰς τὴν τοῦ ατόμου καὶ τοῦ γένους συντήρησιν, τὴν ἔμφυτον καλουμένην ὀρμὴν· ἀλλὰ φρονῶ, ὅτι γενικεῶντες τὸ πρᾶγμα, πλανῶνται. Ἐν τοῖς ζῴοις τῆς ἀνωτέρας τάξεως ἡ ὀρεκτικὴ δύναμις εἶναι σχεδὸν ἐξ ἴσου ἀνεπτυγμένη πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ὡς οὗτος ὀρέγεται κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας καὶ τὴν διάφορον αὐτοῦ κατὰστασιν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ φαγητὸν κατὰ προτίμησιν τοῦ ἄλλου ἢ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν γυναικα πρὸς συνουσίαν, ἐν γνῶσει δηλονότι τοῦ εὐαρέστου καὶ δυσαρέστου συναισθήματος καὶ τοῦ παρέχοντος αὐτὸ πράγματος, οὕτω καὶ τὸ ζῶον. Ἡ μόνη κατὰ τοῦτο μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἄλλων ζῶων διαφορά εἶναι, ὅτι ὁ κύκλος τῶν ὀρέξεων τῶν ἄλλων ζῶων εἶναι στενωτέρως καὶ χθαμαλώτερος τοῦ τῶν ἀνθρώπων ὀρέξεων, διότι ὁ ἄνθρωπος, ἀναπτυσσόμενος, ἔχει καὶ πνευματικὰς χρεῖας, ὡν τὴν ἰκανοποίησιν ἐπιζητεῖ, ἐν ᾧ τὸ ζῶον δὲν ἔχει.

Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῶν παθῶν. Τίς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν ἔμμανθ' ἀγάπην τῶν ζῶων πρὸς τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν τῷ χρόνῳ τῆς γαλακτοτροφίας ἢ τοῦ κυνὸς τὴν προσήλωσιν εἰς τὸν δεσπότην αὐτοῦ, ἢς ἔνεκα πολλοὶ ἐβρίβησαν εἰς πελῆγη πρὸς παρακολούθησιν αὐτοῦ καὶ ἄλλοι ἐθῶπευον μετὰ συγκινήσεως τὸν κύριον αὐτῶν ἐν τῇ ἀγωνίᾳ τοῦ θανάτου ἢ τοῦ πιθήκου τὸ φιλέκδικον καὶ μνησικακόν; Περίεργα καὶ καταπληκτικὰ ἄμα παραδείγματα τῆς κατὰ τοῦτο ὁμοιότητος τῶν ζῶων, ἰδίως δὲ τῶν πιθήκων, πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀναφέρουσιν ὁ Rengger ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ *Naturgeschichte der Säugthiere von Paraguay* ἔκδ. τοῦ 1830 καὶ ὁ Brehm ἐν τῷ *Thierleben*.

πτυγμένοι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἢ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις. Ἄν δέ τινες αἰσθήσεις ὧσι μάλλον ἀνεπτυγμένοι εἰς ἕτερα ζῶα, ὡς φέρ' εἰπεῖν ἢ ὄρασις εἰς τὸν ἀστὸν. ἢ ἀιοῆ εἰς τὰ μηρυκάζοντα καὶ μονώ-
 νυχα καὶ πολλὰ τῶν σαρκοβόρων, ἢ ὄσφρησις εἰς τὸν κύνα, τὴν γαλῆν, τὸν βόα κτλ. ὑπερτερεῖ ὅμως ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν συμ-
 μετρίαν τῆς ἀναπτύξεως ἀπασῶν ἐν γένει τῶν αἰσθήσεων, πρὸς δὲ κατὰ τὴν καλλιτεχνικὴν τρόπον τινὰ λεπτότητα καὶ εὐγένειαν αὐτῶν. Οὕτω φέρ' εἰπεῖν διακρίνει μὲν ὁ ἀστὸς πόρρωθεν τὰ ἐξω-
 τερικὰ ἀντικείμενα, ὀξυδαρκέστερος ὢν πολλῶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλ-
 λ' ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τέρψιν εἰς τὴν θέαν τοῦ ὠραίου, ὅπερ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν συμβαίνει εἰς τὸν ἀστὸν. Ὁ κύων πάλιν ἰχνηλατεῖ διὰ τῆς καταπληκτικῆς αὐτοῦ ὄσφρησεως τὰ πα-
 τήματα πρὸ πολλοῦ διαθάντος ζώου, ὁ δὲ βοῦς διὰ τῆς ὄσφρησεως ἢ καὶ τῆς γεύσεως διακρίνει ἂν πρὸ πολλῶν ὠρῶν ἕτερος βοῦς ἔ-
 πιεν ἐκ τοῦ προσφερομένου αὐτῷ ἐν εὐρυτάτῳ δοχείῳ ἀφθόνου ὕ-
 दाτος, ἀλλ' οὐδεμίαν ὁ κύων ἢ ὁ βοῦς αἰσθάνεται τέρψιν εἰς τὴν ὄσμήν τῶν ἀνθέων. — Τοῦτο ὅμως δὲν ἀποτελεῖ οὐσιώδη μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἄλλων ζῶων διαφορὰν, διότι δὲν ὑπερτερεῖ κατὰ τὰς ψυχικὰς δυνάμεις τοσοῦτον ὁ ἄνθρωπος πολλῶν ἐκ τῶν ἄλλων ζῶων, ὡς φέρ' εἰπεῖν τοῦ πιθήκου, τοῦ κυνὸς, τοῦ ἵππου καὶ τοῦ ἐλέφαντος, ὅσον τὰ ζῶα ταῦτα τῶν τῆς τελευταίας τάξεως ζωῦφιων, ἀ διακρίνει μόνον ἀμυδρά τις αἴσθησις, ὄρεξις καὶ αὐτοκινησία.

Ἡ οὐσιώδης μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἄλλων ζῶων δια-
 φορὰ συνίσταται εἰς τὴν δεκτικότητα ἀναπτύξεως καὶ προόδου, ἧς οὔτε ἕγχοι εὐρίσκει τις ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις, δι' αὐτῆς δὲ ἀνα-
 πτύσσεται τὸ νοητικόν, ἐξευγενίζονται αἱ ὀρέξεις, τὰ πάθη καὶ συναισθημάτων καὶ βελτιοῦται ἐπομένως ἡ ψυχὴ, καθισταμένη κρείττων ἑαυτῆς, προοδεύει δὲ οὕτω τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἄλλ' ἢ δεκτικότης αὕτη δὲν ἀπορρέει ἐκ τῆς κατοχῆς τοῦ νοητικοῦ, οὐ δὲν ἀμοιροῦσι καὶ τὰ ἐπίλοιπα ζῶα, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐν γένει κρείτ-
 τονος σωματικῆς τοῦ ἀνθρώπου ὀργανώσεως, ἰδίως δὲ τῆς ἐνάρ-
 θρου φωνῆς, δι' ἧς δύνανται νὰ μεταδουθῶσι πλήρως καὶ τελείως εἰς τὸν ἄνθρωπον τὰ ἀποταμιεύματα τῆς πείρας καὶ τῆς παρατηρήσεως

τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Καί εἶναι μὲν πιθανόν, ὅτι ἡ τοιούτου εἶδους βελτιὸν σωματικὴ τοῦ ἀνθρώπου διοργάνωσις ἀνταποκρίνεται πρὸς ἰδιότητά τινα διανοητικὴν ὑπερτέραν (ἀπόβροια ἐν μέρει μὲν τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ σχετικῆς τελειότητος τοῦ νοητικοῦ, ἐν μέρει δὲ τῆς ἐν αὐτῷ ἀνωτέρας φανταστικῆς δυνάμεως, περιβεβλημένης καὶ διὰ δημιουργικῆς ἰκανότητος, ἐξ ἧς προήλθεν ἡ δημιουργία συστήματος αἰσθητῶν σημείων διὰ τὴν εἰς ἄλλους εὐχερῆ καὶ τελείαν ἀνακοίνωσιν τῶν γνωστικῶν ἡμῶν ἐννοιῶν καὶ παραστάσεων, δηλονότι ἡ κατασκευὴ γλώσσης^(*)). ἀλλὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἀναιρεῖ τὸ παρ' ἡμῶν θεθὸν, ὅτι τὸ νοητικόν, ὅπερ ἄλλως λογικόν ἐκλήθη, δὲν ἐλλείπει ἀπὸ τῶν ζώων.

Ὅθεν μόνον ἂν εἰς τὴν λέξιν *λογικόν* ἀποδοθῆ ἡ περιορισμένη σημασία τῆς περὶ ἧς ἄρτι ἐπραγματεύθημεν ὑπερτέρας διανοητικῆς ἰδιότητος, ἐξ ἧς, μετὰ τῆς ἐνάρθρου φωνῆς συνδυαζομένης, προήλθεν ἡ γλώσσα, δύναται νὰ ἀποκαλῆ τις τὰ λοιπὰ ζῶα *ἄλογα*. Ἄλλως ἡ προσωνομία αὕτη εἶναι παντάπασιν ἀνάρμοςτος, διότι ὅ,τι ταῦν καλοῦμεν λογικόν, τὴν δύναμιν δηλονότι τοῦ σχηματίζειν ἐννοίας, κρίσεις καὶ συλλογισμοὺς, (κατὰ τοὺς ἐν τῇ Λογικῇ ὀριζομένους νόμους καὶ τύπους), κατέχουσι καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα^(*)

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ν. ΦΛΟΓΑΙΤΗΣ

*) Ἐχουσι βεβαίως καὶ τὰ ἄλλα ζῶα γλώσσάν τινα ἀτελῆ πρὸς ἔκφρασιν τῶν συναισθημάτων καὶ ὀρέξεων αὐτῶν, ἀλλὰ γλώσσαν φθόγγων καὶ φωνῶν ἀσυναρτήτων, ἢ μᾶλλον ἤχων, διαφερόντων ἀλλήλων, (ὡς οἱ κύνες, αἱ γαλαί, οἱ πίθηκοι, οἱ βόες κτλ.) ἢ κινήσεως μελῶν (ὡς οἱ μύρμηκες ἢ αἱ μυτίαι). Καὶ ἡ μὲν τῶν ἤχων γλώσσα καὶ ἡ ἑκτασις αὐτῆς εἶναι κατάδηλος τῷ ἀνθρώπῳ, τῆς δὲ τῶν κινήσεων γλώσσης τὴν ὑπαρξιν κατέδειξαν οἱ ζωολόγοι, καὶ ἰδίως ὁ Huber.

*) Ἄλλ' ἔχουσιν αὐτοσυνειδησίαν τὰ ζῶα ὡς ὁ ἄνθρωπος; Τὸ ἐπ' ἐμοὶ δὲν ἀμφιβάλλω, διότι θεωρῶ τὴν αὐτοσυνειδησίαν ἀναποσπάστως συνδεθεμένην πρὸς τὸν λόγον, οὗ δὲν στεροῦνται τὰ ζῶα. Ἄλλὰ βεβαίως εἶναι κατωτέρα τῆς τοῦ ἀνθρώπου, διότι καὶ τὸ νοητικόν αὐτῶν εἶναι φύσει κατώτερον καὶ ἐλλείπει ἡ δέουσα διανοητικὴ ἀνάπτυξις. Ἄλλὰ μὴ οἱ παν-